

EL REI MARTÍ I L'HUMÀ (1396-1410)

Maria Teresa Ferrer i Mallol
Historiadora

Aquesta article és una petita però completa biografia del rei Martí I, el monarca que va concedir el privilegi de carreratge a Tona el 1401, i que fou el darrer rei del Casal de Barcelona. La seva lectura permet conèixer la personalitat del personatge i la seva obra de govern i també el context històric de l'esmentat privilegi.

65

El rei Martí va néixer a Perpinyà el 29 de juliol de 1356; era el fill segon del rei Pere el Cerimoniós i d'Elionor de Sicília. Com que no semblava que hagués de regnar, ja que la successió corresponia al seu germà Joan, els seus pares van procurar donar-li un patrimoni digne d'un infant i casar-lo amb la pubilla més rica d'Aragó, Maria de Luna. El prometatge se celebrà l'any 1361, quan Martí tenia cinc anys i Maria quatre. El matrimoni no es realitzà fins al 1372, a Barcelona, quan els contraients tenien 16 i 15 anys respectivament. Dels quatre fills nascuts d'aquest matrimoni —Martí, Jaume, Joan i Margarida— només el primer, Martí, nat vers 1376, va superar la infantesa.

Martí I era de temperament reposat i poc enèrgic, però era més pacient i negociador que el seu pare i el seu germà Joan I. El seu caràcter afable i humanitari li han valgut el sobrenom d'"Humà", bé que els seus contemporanis el van conèixer pel motiu de l'"Eclesiàstic" perquè, segons un breu crònica anònima del seu regnat, era molt devot: volia sentir tres misses diàries i resava les hores com un prevere. Amb l'edat es va convertir en un home gros i de poca salut.

Quan va esdevenir rei tenia una llarga experiència de govern, adquirida tant en el càrrec de lloctinent general del seu germà Joan I, com a Sicília, ja que, des de ben jove, havia estat destinat a fer valer els drets de la branca principal de la dinastia barcelonina a Sicília. Però el rapte de l'hereva del tron sicilià, Maria, que fou portada a Catalunya, va proporcionar una oportunitat millor. Maria fou casada amb el fill de l'infant Martí i aquest preparà una expedició militar a l'illa per tal de reinstaurar la seva nora, l'any 1392. Malgrat els preparatius diplomàtics previs, la reinstauració costà una guerra, que encara no s'havia sufocat del tot quan, per mort del seu germà Joan I sense fills mascles, esdevingué rei, l'any 1396.

LES DIFICULTATS INICIALS DEL REGNAT

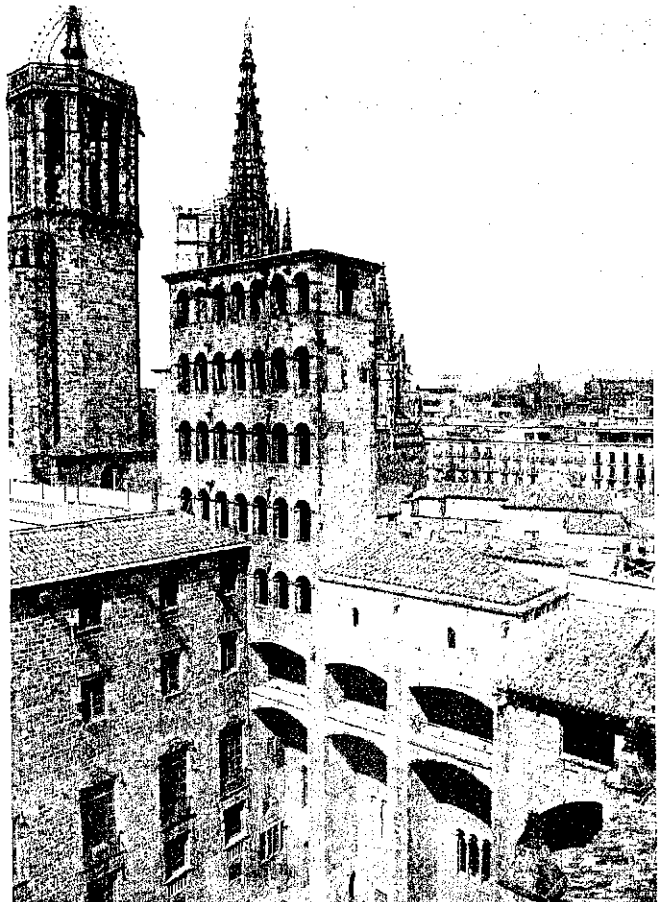
La conveniència de deixar al seu fill, que era molt jove, una Sicília més pacificada, obligà el nou rei a romandre un any més a l'illa. Durant aquest temps, la reina Maria de Luna s'hagué de fer càrrec de la regència. Comptà amb el suport de la ciutat de Barcelona i de la Diputació del General de

Retrat del rei Martí l'Humà, assegut al tron,
en un manuscrit valencià del segle XV
(Extret de la Gran Enciclopèdia Catalana)

66 Catalunya i de les persones i institucions que s'havien oposat al govern de Joan I en els seus darrers temps. Afrontà les maniobres de la reina vídua Violant, que pretenia estar embarassada, les amenaces d'invasió de companyies d'armes que vagaven per terres occitanes i les reivindicacions de la corona per part del comte Mateu de Foix, casat amb Joana, filla de Joan I. El comte intentà fer valer per les armes les seves pretensions. Per l'octubre de 1396, envaí Catalunya, on tenia grans possessions, com el vescomtat de Castellbò, part d'Andorra i de Vic, però fracassà perquè no aconseguí arribar fins als seus dominis de Martorell i Castellví de Rosanes, des d'on hauria amenaçat Barcelona; aquests llocs foren ocupats per les tropes barcelonines immediatament; penetrà fins als volts de Balaguer, però no pogué accedir ni a Osona ni al Bages i hagué de retirar-se cap a Aragó, des d'on entrà al Bearn. El procés que li fou incoat determinà que els seus extensos dominis a Catalunya fossin confiscats, però quan, el 1398, Martí l'Humà intentà organitzar l'ocupació del vescomtat de Castellbò, que continuava en rebel·lia, el comte Mateu morí, en plena joventut. S'inicià llavors un acostament dels seus successors al rei, que acabà amb el perdó i la devolució dels béns, el 1400, llevat de Castellví de Rosanes i de Martorell, que havien quedat units a Barcelona pel lligam del carreratge.

Un altre dels problemes que hagué d'acarar la reina fou el processament dels antics consellers i oficials del seu cunyat, el rei Joan, per exigència de les ciutats i viles reials, especialment de Barcelona. Els acusats foren trenta-vuit i entre ells figuraven el governador de Catalunya, el vicecanceller, el protonotari, el secretari reial Bernat Metge, etc. Foren acusats d'haver format una lliga per a governar segons les seves conveniències, d'haver aconsellat malament al rei, d'haver acceptat suborns en afers de política, d'administració i de justícia, d'haver-se enriquit a costa del patrimoni reial i d'haver cridat tropes estrangeres perquè envaïssin els regnes. Alguns foren acusats d'immoralitat en la vida privada i d'haver enverinat les seves mullers.

Palau Reial Major de Barcelona, residència habitual del rei Martí en tornar de Sicília (Extreta de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1982)

La major part dels acusats foren absolts pel rei Martí entre 1397 i 1398, bé que alguns hagueren de pagar una multa.

El rei Martí havia tornat, mentrestant, als seus estats peninsulars. Les Diputacions del General de Catalunya i de València li havien tramès ajut i vaixells perquè pogués fer el viatge de retorn i deixar al seu fill una Sicília més estabilitzada. Aquest viatge fou aprofitat per fer una breu estada a Sardenya, per encoratjar els defensors de les posicions catalanes i a Còrsega, domini nominal on encara cap rei català no havia posat els peus i on calia animar el partit procatalà. També es va aturar a Avinyó, per tal de visitar el papa Benet XIII i debatre amb ell el tema del Cisma que dividia l'Església.

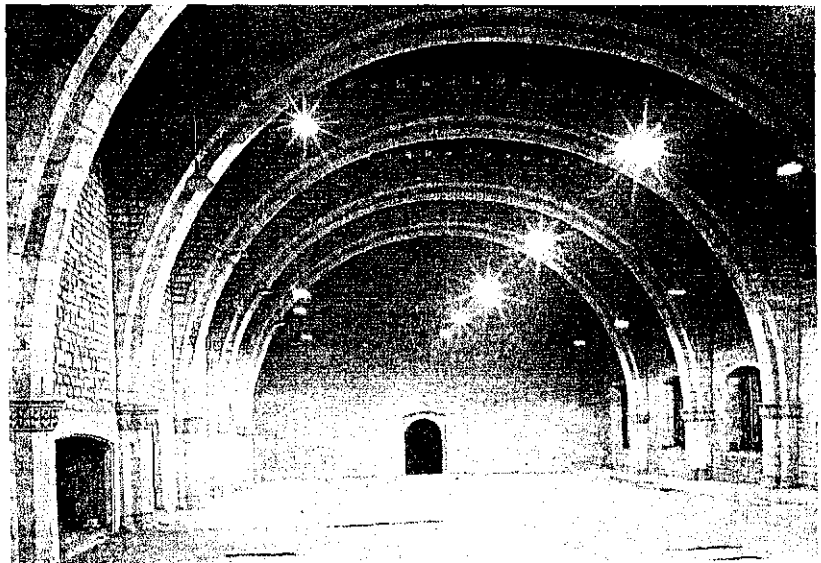
LA RUÏNA DE LES FINANCES REIALS

Les guerres constants del regnat del seu pare, Pere el Cerimoniós, i la descurança del seu germà Joan I havien deixat les finances reials completament exhaurides. El patrimoni reial, rendes, impostos, la jurisdicció i molts altres drets i regalies havien estat empenyorats en els regnats precedents. Quan Martí I accedí al tron no en quedava pràcticament res. El rei no tenia, com ell deia, ni un sou de renda; no disposava de recursos per viure dignament i molt menys per afrontar les despeses per mantenir les posicions catalanes a Sardenya. Com que la corona no tenia mitjans per emprendre res, procurà obtenir l'ajut de les Corts i de les grans ciutats, que havien xocat amb Joan I.

El seu regnat va ser una època de recuperació. El rei s'esforçà a aconseguir la restauració del patrimoni reial; el declarà inalienable l'any 1399 i inicià la tasca de recobrar la jurisdicció local dels pobles on havia estat empenyorada, mentre que deixava per a una segona etapa la recuperació de les rendes i impostos cedits, que es preveia més costosa.

LA DEFENSA DE L'ESPAI MARÍTIM I DE SARDENYA

Un dels primers objectius del nou monarca fou lluitar contra el cors barbaresc que amenaçava el litoral català. Els anys 1398 i 1399 València i Mallorca organitzaren una croada contra Barbaria, com a resposta al barreig de Torreblanca (Maestrat) l'any 1397

Saló del Tinell o sala d'audiències i banquets del Palau Reial Major (Extreta de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1982)

68 per corsaris sarraïns. Barcelona no hi pogué participar perquè havia de prendre part en l'ocupació del vescomtat de Castellbò. L'estol croat atacà i saquejà Tedelis (Tlemcen) i de tornada intentà auxiliar el papa Benet XIII, assetjat al seu palau d'Avinyó per tropes franceses, però no pogué remuntar el Roine per excés de calat; així i tot va contribuir amb la seva presència a millorar la situació del papa. Un segon estol croat fou organitzat el 1399 per atacar Bona, ara amb menys èxit.

Després d'aquestes dues operacions contra els corsaris barbarescos, actuà contra els corsaris cristians que causaven grans perjudicis al comerç català. El domini català a Sardenya havia quedat reduït a tres enclavaments: Càller, l'Alguer i el castell de Longosardo, a l'estret de Bonifaci, mentre que els jutges d'Arborea, revoltats contra els catalans, dominaven la resta de l'illa. La Corona no tenia diners per pagar amb regularitat els soldats que defensaven les places catalanes a Sardenya. Aquestes places, doncs, protegien els corsaris catalans o castellans que les abastien amb llurs preses o feien desviar cap a l'illa els vaixells catalans o d'altres nacions a fi que llur càrrega fos confiscada i destinada a la defensa, amb la promesa que la Corona els indemnitzaria. Com a conseqüència, els vaixells catalans havien de sofrir, a més de les desviacions, les represàlies de les nacions perjudicades pels atacs dels corsaris.

Per tal de solucionar aquest problema, el rei reuní a Tortosa un parlament de les ciutats marítimes dels seus regnes, que li van concedir un donatiu controlat per elles per defensar durant tres anys les posicions catalanes a Sardenya. Posaren, però, algunes condicions: que s'acabés la protecció als corsaris, es reformés el govern de Sardenya i fossin expulsats els mercaders italians que operaven a terres catalanes, acusats de fer operacions bancàries internacionals que repercutien en dany de l'economia catalana i de fer una competència ruïnosa als mercaders autòctons. Aquesta darrera concessió va durar escassament un any; el rei, pressionat pels productors de matèries primeres, llana, gra, safrà etc., que els consideraven uns bons clients, decretà el 1402, la llibertat de comerç dels italians sota algunes condicions i amb l'obligació de pagar un impost especial.

LA POLÍTICA INTERNACIONAL DE MARTÍ L'HUMÀ

El parlament de les ciutats marítimes de 1400 va promoure també la negociació d'un nou tractat de pau amb Gènova (1402), a fi de tallar la guerra en cors endèmica entre catalans i genovesos i l'ajut d'aquests als rebels sards. Fou signat també un acord amb Tunis el 1403.

Pel que fa als veïns, Martí l'Humà va confirmar, el 1399, la pau amb Navarra. A l'entrevista de totes dues famílies reials a Cortes-Mallén el 1402, fou negociat, a més, el matrimoni de Martí el Jove, vidu ja de Maria de Sicília, amb Blanca de Navarra. L'any 1406 fou signat un tractat amb França per regular les represàlies mútues. Les relacions amb Castella varen ser bones, en general, malgrat el litigi per la confiscació del patrimoni que el primer rei de la dinastia Trastàmara a

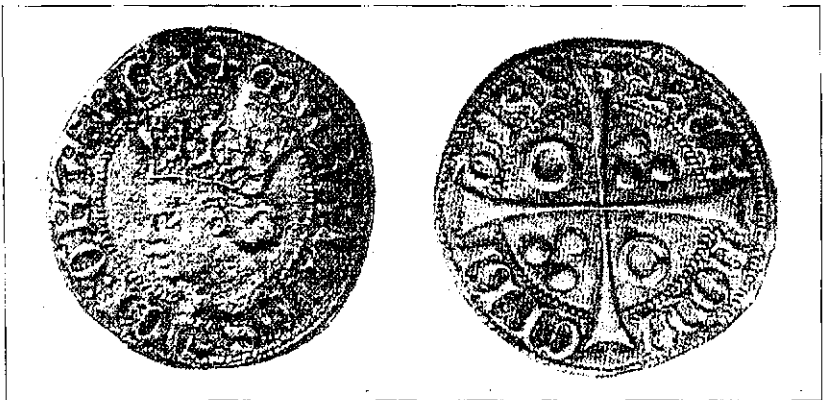
Castella havia concedit al marquès de Villena, cosí del rei Martí, per agrair-li l'ajut per aconseguir la corona castellana. Una querella per un impost sobre el comerç mutu originà un tancament de fronteres de 1403 a 1409, any en què se signà un tractat. De tota manera, la frontera ja s'havia obert des de 1407, provisionalment, per facilitar el proveïment de l'exèrcit castellà durant la guerra amb Granada.

La Corona catalanoaragonesa no participà en aquesta guerra, ja que l'any 1405 havia signat un tractat de pau amb Granada, destinat a millorar les condicions de comerç i pas marítim a favor dels mercaders i els navegants catalans i de contenir el bandolerisme fronterer. Malgrat que no hi havia frontera directa, almogàvers i saltejadors travessaven Múrcia per fer ràtzies, robar bestiar i captivar persones tant a les terres meridionals valencianes com a les comarques septentrionals del sultanat de Granada. Els almogàvers granadins trobaven la complicitat dels sarraïns autòctons, residents a les comarques d'Elx i Oriola, i amb aquest pretext els almogàvers cristians no s'estaven de raptar els sarraïns autòctons per demanar-ne rescat. Per tal de posar ordre a les terres de la frontera meridional valenciana fou necessari constituir unes germandats de les comunitats cristianes i de les musulmanes, basades en la responsabilitat solidària de la comunitat cristiana envers la sarraïna i viceversa per tal de buscar i rescatar els captius d'uns i altres.

El Cisma d'Occident fou el problema internacional més greu d'aquells anys. Martí l'Humà era, com el seu germà, partidari dels papes instal·lats a Avinyó; aquesta inclinació es veié reforçada pel fet que el papa que ocupava llavors el solí a Avinyó, Benet XIII, era natural dels seus regnes i parent de la seva muller. Li donà suport quan França, el 1398, li retirà l'obediència i assetjà el palau papal, per forçar-lo a renunciar, i va desplegar una gran activitat diplomàtica al seu favor a les corts de França, Castella, Navarra i els Anjou de Provença fins que s'hagué resolt aquesta crisi. Benet XIII també trobà el suport del rei Martí quan anà a Itàlia per tal de negociar directament amb el papa de Roma una nova via per acabar el Cisma. Fracassat aquest intent, l'any 1408 hagué d'acollir-se als regnes de Martí I, quan França i altres països li retiraren l'obediència perquè havien decidit resoldre el Cisma mitjançant un concili que deposés ambdós papes i n'legís un d'unió.

LES BANDOSITATS NOBILIÀRIES

Les lluites entre bàndols nobiliaris al regne de València i a Aragó van enverinar la convivència cívica en aquests dos territoris a la darrera part del regnat de Martí l'Humà i el rei no esmerçà prou

Anvers i revers d'un croat d'argent encunyat per Martí l'Humà (Extretes de la *Història de Catalunya*, Editorial Aedos, Barcelona, 1969)

70 energia per reprimir aquests brots de violència. La lluita entre el bàndol dels Vilaragut i el dels Centelles al País Valencià fou una veritable guerra, que va produir una víctima molt important: el governador Ramon Boil, assassinat el 1407. A Aragó, les lluites entre els Luna i els Urrea també foren violentes. Jaume d'Urgell fou nomenat lloctinent general del rei en aquest regne, el 1408, per tal de pacificar-lo, però no solament no aconseguí aquest objectiu, sinó que es guanyà l'enemistat dels Urrea. Aquestes divisions de la noblesa valenciana i aragonesa varen ser decisives en la resolució del problema successori a la mort del rei Martí, perquè la inclinació d'alguns dels bàndols per Jaume d'Urgell va determinar que la part contrària es negués a donar-li suport i cerqués un altre pretendent.

L'EXPEDICIÓ A SARDENYA

Durant els primers anys del regnat de Martí l'Humà, no havia estat possible pacificar Sardenya ni a través de la negociació amb els Arborea ni mitjançant una victòria militar. Les Corts Catalanes, iniciades a Perpinyà l'any 1406, atorgaren un donatiu al rei per portar a terme una expedició a Sardenya que permetés reprimir una revolta que anava dessagnant en homes i diners els estats de la Corona catalanoaragonesa. A l'agost de 1408, el primogènit, Martí el Jove, passà a Sardenya, amb una flota siciliana, ja que, com hem dit, era rei de Sicília; ja entrat l'any 1409, hi arribà l'estol català. La batalla decisiva es lliurà el 26 de juny de 1409 a Sanluri,

Segells de cera del rei Martí I i del seu fill i hereu Martí el Jove, que morí a Sicília el 1409 víctima de la malària (Extretes de *la Història de Catalunya*, Editorial Aedos, Barcelona, 1969)

on els sards foren derrotats. La joia per la victòria es transformà en dolor al cap de pocs dies, a causa de la mort sobtada de Martí el Jove, que havia contret la malària. **71**

EL PROBLEMA DE LA SUCCESSION

Es plantejà llavors el problema de la successió, ja que Martí el Jove no tenia fills legítims, i per això el pare heretà el regne de Sicília. Martí l'Humà, que era vidu des de 1406, es casà amb Margarida de Prades per cercar descendència, però no n'aconseguí. El nomenament del comte d'Urgell, casat amb la seva germana Isabel, per als càrrecs de lloctinent i governador general, que ostentaven els hereus de la Corona, era un reconeixement implícit del seu dret a la successió, però Martí l'Humà no el declarà mai explícitament com a successor perquè intentava afavorir el seu nét Frederic, fill natural de Martí el Jove, que legitimà perquè succeís el seu pare en el comtat de Luna; sembla que havia planejat fer-lo legitimar per Benet XIII per a succeir-lo a ell mateix, però no tingué temps de portar a terme aquest pla perquè morí el 31 de maig de 1410, sense haver designat successor. S'obrí així un interregne, conclòs amb el Compromís de Casp, que proclamà rei el seu nebot Ferran d'Antequera, regent de Castella. Martí l'Humà fou, doncs, el darrer rei del Casal de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA

BOSCOLO, A., *La política italiana di Martino il Vecchio, re d'Aragona*, Pàdua, 1962.

GIRONA I LLAGOSTERA, D., *Itinerari del rey en Martí (1396-1410)*, "Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans" (Barcelona), XV (1911-12 i 1913-14).

Homenatge a la memòria del rei Martí. Vè Centenari de la seva mort, Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1910.

RIGUER, Martí de, *Obras de Bernat Metge*, Barcelona, 1959.

TASSI MARCA, Rafael, *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, Ed. Teide-Vicens Vives, Barcelona, 1962.

Retrat del rei Martí en un rotlle genealògic conservat al monestir de Poblet. Es considera un dels retrats més fidedignes del monarca (Foto arxiu Ramon Batllés)